

Vilho Harle (ed.): **TAPRI Yearbook**. Challenges and Responses in European Security. Tampere Peace Research Institute, Research Reports, no 30, 1986, 261 s.

TAPRI:n ensimmäisen vuosikirjan aiheena on nimen mukaisesti Eurooppa ja tarkoituksena on tarkastella sen turvallisuuteen ja tulevaisuuteen liittyviä seikkoja. Tutkimuksen päämääräksi mainitaan eurooppalaisen näkökulman tuominen mukaan strategiseen keskusteluun, tuon keskustelun sotilaallisen painotuksen vähentäminen ja taloudellisten seikkojen mukaan tuominen. Kirjassa halutaan tarkastella myös Euroopan pienten valtioiden osuutta turvallisuuskeskustelussa ja liennytyksessä.

Esipuheessaan Vilho Harle toteaa, ettei kirjaan kirjoitaneille tutkijoille ole annettu mitään tiukkoja ohjeita lähestymistavasta tai näkökulmasta. Hän hahmottelee kuitenkin kirjan suuntaa ja tematiikkaa lainatessaan TAPRI:n aikakausjulkaisun viiden vuoden takaista numeroa, jossa tutkijat listaavat viisi väärää lähtökohtaa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa. Tällaisina mainitaan käsitykset, että turvallisuus voitaisiin saavuttaa aseistuksen, liennytyksen, asevalvonnan, aseistariisunnan tai yhteistyömallien avulla; viimeinen hylätään lähinnä siinä muodossa kuin sitä on tähän saakka harrastettu, viitaten taloudellisten epäsuhtien aiheuttamaan yhteistyön vääristymiseen. Edelleen Harle lainaa samaa julkaisua ja toteaa, että usko vanhaan ajatteluun — turvallisuus sotilaallisen voiman ja voimatasapainon kautta — on horjunut, ja että tilalle tarvitaan uutta teoriaa ja käytäntöä.

Vuosikirja lähestyy aihettaan siis turvallisuuspolitiikkaan kiinnittyvästä näkökulmasta käsin. Lukijan mieleen nousee kuitenkin helposti kysymys siitä, onko »vääristä lähtökohdista» irrrottu ja missä määrin loppujen lopuksi poliittisen realismin traditio on kaikesta huolimatta taustalla. Kansainvälisen politiikan pääasiallisiksi toimijoiksi ymmärretään nimittäin valtiot ja politiikan sisällöksi valta; ympäristö näyttää pääpainoisesti määrittävän toiminnan ehdot. On siten kysyttävä, mikä tekee tästä tutkimuksesta nimenomaan rauhantutkimusta, varsinkin kun kirjoittajajoukko on institutionaaliselta taustaltaan melko heterogeenista. Tietenkin voidaan sanoa, että kyseessä on keskustelukirja. Joka tapauksessa tuntuu siltä, että poliittisen realismin omaksunut lukija on »kotoaan» kirjaa lukiessaan.

Kirjan ensimmäisessä osassa Pekka Sivonen, Vilho Harle ja Juha Harjula pyrkivät luomaan eurooppalaista näkökulmaa turvallisuuspolitiikkaan ja strategiseen ajatteluun. Sivonen tarkastelee kulttuurin — institutionaalisen taustan ja poliittisten motiivien — merkitystä ydinase-doktriinin synnyssä. Kulttuuritutkimuksen kysymyksenasettelu on hedelmällinen sitoessaan varustelun sen historialliseen ja rakenteelliseen kontekstiin. Mielenkiintoinen on myös Sivosen toisessa artikkelissaan esille tuoma, varsinkin Saksan Liittotasavallassa esille nostettu vaihtoehtoisen puolustuksen ajatus. Tämän »ei-provokatiivisen» puolustuksen ja sitä koskevan keskustelun tarkempi erittely olisi kuitenkin ollut paikallaan. Analyysi strategisesta puolustusaloitteesta ja sen merkityksestä Euroopan turvallisuudelle liikkuu lähinnä totuilla realismin linjoilla: muutokset tapahtuvat liittoutumissa, vallan siirtyminä toimijalta toiselle. Poliittikka nähdään nollasummapelinä, jolloin mieleen tulee helposti tyhjioteoria.

Harle nostaa voimatasapainon mallin uuteen arvoon vaihtoehtona suurvaltojen pelotepolitiikalle. Voimatasapainon mallin »puhdistaminen» sotilaallisesta sisällöstä ja sen liittäminen legitimiisyyteen tuskin riittää tekemään siitä todellista vaihtoehtoa, tai se on sitä varsin rajatussa mielessä. Sisäpoliittisten tekijöiden huomioon ottaminen heikentää mallin yksinkertaistusten houkuttelevuutta: kun mukaan tuodaan politiikka ja ideologia, on demokratiolla harvoin sellaista toimintavapautta kuin voimatasapainon malli edellyttää. Esimerkiksi puolueläitokset ovat käsitteissään varsin jähmeitä. Toisaalta legitimoimista järjestyksestä puhuminen on ongelmallista. Jotta Harlen malli toimisi, vaadittaisiin kaikilta järjestelmän osilta yksimielisyyttä esimerkiksi vallitsevien olojen oikeudenmukaisuudesta. Euroopassa vaikuttavat kuitenkin ideologiat ja ideologiset ristiriidat. Kun Harle artikkelinsa lopussa toteaa, ettei mitään perustavanlaatuisia muutoksia nykyiseen välttämättä kaivata, unohtaa hän, että esimerkiksi kehitysmaiden tai kehitysongelmien haasteita on vaikea rajata ulkopuolelle. Tämä ongelmahan koskettaa Eurooppaa yhä enemmän pakolais- ja terrorismiongelmiin myötä.

Toisessa osassa tuodaan mukaan keskusteluun taloudelliset tekijät. Jyrki Käkönen lähestyy niukkojen voimavarojen ongelmaa maailmanjärjestelmänalyysin näkökulmasta. Sotilaallisen vallan tilalle tulee taloudellinen valta. Jos aikaisemmissa artikkeleissa katsottiin lähinnä ympäristön sanelevan toiminnan ehdot, niin nyt asetelma muuttuu deterministisemmäksi. On outoa, että kehottaessaan Eurooppaa haastamaan Yhdysvallat kilpailuun maailman herruudesta Käkönen väittää maailmanjärjestyksen logiikan näin murtuvan. Itse asiassahan järjestys tällöin vain uusinnetaan. Lopulta Käkönen päätyy suosittelemaan eurooppalaiseksi poliittiseksi liennyttä täydennettynä kolmannen maailman konfliktien ratkaisuyrityksillä. Helena Tuomen artikkeli eurooppalaisesta ydin-

voimateollisuudesta jää koko vuosikirjan ja myös sen toisen osan kannalta varsin irralliseksi. Tuomi esittää runsaasti informaatioita mutta niukasti johtopäätöksiä.

Vuosikirjan viimeinen, liennyttä tarkasteleva osa sisältää vain kaksi suomalaisen tutkijan artikkelia. Kari Möttölä kirjoitus luottamusta lisäävistä toimista Euroopassa on informatiivinen ja selkeästi jäsenelty. Lähtien siitä, että luottamuksen lisääminen vaikuttaa yhdessä olemassaolevien sotilaallisten voimien kanssa, hän tuo mukaan myös asevalvonnan ja poliittiset muutosprosessit, jotka tähtäävät koko turvallisuusajattelun muutokseen ja voiman käytön roolin muuttumiseen. Unto Vesa puolestaan, esipuheen lupauksen mukaisesti, kiinnittää huomiota Euroopan pieniin valtioihin. Hän katsoo niiden — esimerkiksi Suomi — merkityksen kansainvälisissä suhteissa ja juuri aseriisunnan alalla kasvaneen. Tämä näkökulma on rajoituksineenkin tervetullut kurottuminen voluntaristisemmän perspektiivin suuntaan. Kyseessä on rauhantutkimus, ja vuosikirjan muut osat tuntuvat hyväksyvän varsin realistisen ja deterministisen jäsenyyksen maailmasta.

Yhtä kaikki, TAPRI:n vuosikirja näkee kansainvälisten suhteiden koostuvan lähinnä valtioista, vallantavoittelusta ja annetuista valtarakenteista. Tämä on tietenkin yhdestä näkökulmasta totta. Mutta tutkimuksessa tunnetaan näkevän järjestelmän rakenne staattisena, ja asennoituminen tuohon staattisuuteen on varsin maltillista, sitä ei aseteta kyseenalaiseksi juuri lainkaan. Rauhantutkimus toimii tuossa ympäristössä; ympäristön antamin ehdoinko? Ajattelu muotoutuu tässä tilanteessa helposti deterministisävyiseksi: annetuista lähtökohdista voidaan päätyä vain tiettyihin johtopäätöksiin ja vain tietyt toimintamallit ovat mahdollisia. Viitteet avarampiin näköaloihin ovat poissa tai ne ovat lakonisia. Uusien ajatusmallien etsijä työliintyy. Rauhantutkimukseen kuuluisuuden ajatuksen myös siitä, että muutos on mahdollinen ja että nimenomaan tutkimus voi vaikuttaa siihen. TAPRI:n vuosikirjassa jää muutoksen mahdollisuus kuitenkin deterministisen kansainvälisten raskaiden rakenteiden ymmärtämisen ja »olemassaolevien tosiasioiden» varjoon. On todella pohdittava sitä, onko realismin lähtökohdista mahdollista ymmärtää muutosta ja analysoida sitä. Tarvitaan muutoksen perspektiivi.

Esipuheen antamat lupaukset uusista teoreettisista oivalluksista jäivät omalta kannaltani lunastamatta. Ne ajatusmallit, jotka tutkijat jo viisi vuotta sitten hylkäsivät, näyttävät edelleen olevan tutkimuksen kulmakiviä — tai kiviripppoja. Yleisvaikutelmaksi jää jonkinlainen epävarmuus rauhantutkimuksen merkityksestä ja sen asemasta. Teoreettisten vastakohtaisuuksien tuleminen alalla valitsevan ihmisen yksimielisyyden tilille antaisi varmasti osaltaan tutkimukselle uutta otetta. Valtioiden ohella kansainvälisen politiikan muidenkin toimijoiden huomaaminen ja esimerkiksi yksilötason ja arkipäivän elämän tutkiminen — niiden politisoiminen — saattaisi olla tulok-

sellisempi näkökulma perinteisen sotilaallisten suhteiden ja valtioiden voimapolitiikan analyysin ohella. Tulisi ehkä myös irrottautua diplomaattis-turvallisuuspoliittisen slangin tieteellistämisestä ja kiinnittää erikoista huomiota kieleen, kielen analyysiin.

LEENA VAINIOMÄKI
